

АНГЛОАМЕРИЧКИ ВЕЛИКИ ПРАВНИ СИСТЕМ

ПОЛИТИЧКО ЗАКОНОДАВСТВО ЕНГЛЕСКЕ И СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

- Англоамеричко право има ту особеност да су извори тог права, методика и техника елаборације сасвим различити у односу на друге велике правне породице.
- У погледу саме садржине, англоамеричко право се не разликује много од романско-германско-словенске породице права, јер уставни принципи који важе у англоамеричком праву одговарају онима који важе у целој Европи – принцип владавине права и либералне капиталистичке економије.
- У том погледу англоамеричко право извршило је велики утицај на друге правне системе.

- Англоамеричко географски је право је и уже и шире од подручја Велике Британије као државе.
- Најпре, англоамеричко право не важи у Шкотској иако је Шкотска део Велике Британије.
- Шкотско право представља један спецификум, најближи романско-германско-словенској породици права.

- С друге стране, англоамеричко право важи у САД и бившим доминионима Велике Британије – Аустралији, Канади и Новом Зеланду.
- Оно унеколико важи и у Индији, где се помешало са изворним индијским правом, које је постојало пре енглеског освајања Индије.

- Подручје англоамеричког права је, дакле, огромно и, по свему, ово право представља један посебан велики правни систем.
- Ова правна породица означава се различитим називима:
 - англосаксонско право,
 - енглеско право,
 - правна породица common law,
 - „англоамеричка правна породица“.

ЈАВНОПРАВНО УРЕЂЕЊЕ ЕНГЛЕСКЕ

- Најзначајније је оно јавноправно уређење које је настало пошто су Нормани из Француске освојили Енглеску победом над енглеском војском у битци код Хестингса 1066. године.
- Први нормански краљ Енглеске био је Виљем Освајач.
- Он је установио прву енглеску династију – Плантагенете.
- Норманским освајањем започето је обликовање једне особене правне културе и правне терминологије.

- Пошто су Нормани говорили једним француским дијалектом, тај дијалект је постао и правни језик Енглеза, тако да је правна терминологија у Енглеској у целини пореклом из Француске.
- Само оно што се није развијало под француским утицајем задржало је старе називе.
 - common law.
 - trust.
- Са друге стране, све што је продрло у Енглеску, а постоји и у француском праву, има латинско порекло.

- У Енглеској је по норманском освајању настала мешавина народа из које се формирала енглеска нација.
- Староседеоци су били Келти. Највеће њихово племе били су Брити, по којима је Велика Британија добила име.
- Шкоти, Велшани и Ирци су већином келтског порекла.

- У стварању енглеске нације учествовали су Англи, Јути и Саси.
- Англи и Јути су дошли са подручја које је на граници северне Немачке и Данске.
- Најбројније племе били су Саси или Саксонци.
- Најзад, у Енглеску су се доселили и Данци.
- Дакле, један веома шаролик састав становништва у којем германски елеменат преовлађује.

- Првобитно је Енглеска била феудална монархија тј. поједини великаши добијали су земљу у лено и стајали су у потчињености владару који је био врховни феудалац.
- Испод тих великих феудалаца налазили су се нижи феудалци. Они су такође имали лена добијана од великих феудалаца.
- Посебну категорију феудалаца представљали су припадници цркве – свештенство.

- Напокон, постојало је сеоско и градско становништво.
- Постојало је и неслободно сеоско становништво, које ми називамо кметови, а Енглези користе израз вилени.

- Високи племићи били су ерлови и барони.
- Ниско племство назива се центри.
- Ерлови и барони су постојали и пре норманског освајања Енглеске и били су независни.
- Виљем Освајач и његови наследници у Енглеску уводе строги централизам, тако да чак и када су племићи били економски јачи од краља, тај централизам није био довођен у питање.

- Феудализам је постојао и у многим другим државама (Византији, Русији, Јапану, Отоманској Турској).
- Међутим, оно што постоји само у западној Европи – то је сталешка скупштина, која се у Енглеској назива парламент, одакле је тај термин преузет у другим земљама.
- Сталешке скупштине постоје у свим западноевропским земљама.

- У Србији су у Средњем веку постојали сабори.
- Сабор није био сталешка скупштина у западноевропском смислу.
 - Прво, сабор није имао регуларан карактер. Он се сазивао изузетно.
 - Друго, сабор није имао власт одлучивања, него само саветодавну функцију. Када је цар Душан донео свој законик (1349. године), он је сазвао сабор у Скопљу, али тај сабор је само свечано потврдио оно што је цар већ одлучио.

- У сталешком систему западне Европе, нарочито када се радило о одобравању пореза, сталешка скупштина је морала дати пристанак.
- Често је сталешка скупштина могла да сруши владара и постави новог на његово место.
- Разлог овоме треба тражити у утицају Римокатоличке цркве, у којој постоји дуализам вође и скупштине (митрополитанско уређење Цркве, где је поред митрополита постојала и скупштина епископа).
- Римске папе очигледно су хтеле да наметну такав систем, јер су се плашиле прејаких владара, какав је рецимо постојао у Византији.

- У Византији или Русији, најмоћнији феудалац је могао вољом владара да буде развлашћен, лишен имовине и протеран.
- Међутим, тако нешто у западноевропском сталешком систему није било могуће. Владар је само могао феудалца да изведе на суд.
- То опредељује развој судске власти на западу.

- Парламент је у Енглеској постепено еволуирао.
- Најпре је постојао као суд, да би касније израстао у сталешко представништво дводомог карактера.
- У горњи дом улазили су представници црквене и световне власти, а у доњи дом улазили су представници градова.
- Са развојем демократије у 19. веку доњи дом је остварио превагу над горњим домом.

- Данас, горњи дом – Дом лордова има саветодавну улогу, али има и судско веће које је један од врховних енглеских судова.
- Доњи дом – Дом комуна је једно класично народно представништво изашло из општих избора и нема више сталешки карактер.

- Енглеска је несумњиво колевка парламентаризма, на којој данас почива политичко законодавство великога броја земаља.
- Енглески парламентаризам има три носећа стуба: круну, кабинет и парламент.
- Парламентаризам одликује принцип меке поделе власти, тј. равнотежа власти оличена у средствима узајамног притиска једне власти на другу (checks and ballances).
- Постоји уравнотеженост законодавне и извршне функције власти, која се остварује могућношћу гласања о неповерењу, с једне, и распуштања парламента, с друге стране.

- Енглеска (од уједињења са Шкотском 1707. године Велика Британија) нема устав као јединствен правни документ; њен уставни систем чини неколико основних закона.
- Пошто нема писаног устава, законодавна власт Парламента је неограничена, што значи да он може да мења и основне законе.
- Као нарочито значајне основне законе треба истаћи Велику повељу и Закон о правима, пошто ти закони чине окосницу индивидуалистичке владавине права (rule of law) у Енглеској.

- Велика повеља (Magna Carta) од 15. јуна 1215. године, чији је изворни назив Повеља слободе (Carta Libertatum) је споразум између краља и његових барона, „слободних људи“.
- Она, у своја 63 поглавља, садржи ограничења феудалне супрематије краљева, ограничења његове врховне судске власти (ниједан слободан човек не сме да се заточи или лиши слободе осим по одлуци законитог суда који чине припадници његовога сталежа или по земаљском праву), ограничења краљевскога права убирања дажбина те, пре свега, установљавање одбора за отпор у случају да се краљ не држи одредаба Повеље.

- Закон о правима (Bill of Rights) из 1688. такође је споразум, овога пута између енглеског Парламента и будућега краља.
- Он има 13 чланова којима се онемогућава злоупотреба краљевске власти:
 - забрана суспензије закона од стране краља,
 - Забрана убирања пореза на основу краљевске самовоље,
 - право поданика да подносе петиције,
 - забрана држања стајаће војске без сагласности Парламента,
 - право протестантских поданика да носе оружје,
 - слободан избор чланова Парламента,
 - слобода говора и дискусије у Парламенту.

ЈАВНОПРАВНО УРЕЂЕЊЕ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

- САД су најпре биле 13 колонија Велике Британије.
- Крајем XVIII века дошло је до побуне тих колонија и до њиховог отцепљења од Велике Британије.
- Колоније су створиле сопствену државу, прво у виду конфедерације, а после и федерације.
- Устав САД донесен је 1787. године, и он, уз одређене амандмане, важи и данас.

- Међутим, енглеско право наставило је и даље да важи.
- Није дошло до укидања старог англосаксонског права.
- Штавише, и после независности, амерички судови су примењивали прецеденте енглеских судовоа.
- У САД постоји разлика између common law и equity.

- Међутим, постоји неколико основних разлика између правних система Велике Британије и САД.
 - САД по облику владавине јесу република.
 - САД имају писани устав.
 - захваљујући том уставу, постоји подела власти која је уставни принцип, за разлику од поделе власти у Великој Британији до које је дошло обичајним путем.
 - САД су федерација, савезна држава, за разлику од Велике Британије, која је унитарна држава, са широким аутономијама и децентрализацијом.

- Федерација значи да су САД држава састављена од мноштва федералних јединица (укупно, 50) које имају велика овлашћења у области грађанског права, кривичног права, трговинског права и управног права.
- По Уставу САД, све материје које нису уставом стављене у надлежност савезне државе спадају у надлежност федералних јединица.
- Те се федералне јединице и називају државама.

- Оно што даје огромну премоћ САД као целини јесте велика власт председника, који је врховни командант оружаних снага, који води спољну политику и који заједно са Конгресом држи финансије у својим рукама.
- Тежиште правне регулативе је на федералним државама, док је тежиште политике на САД.
- У САД не постоји један јединствени common law, већ свака федерална јединица има свој common law.

Организација власти у САД

- Систем поделе власти под великим је утицајем францускога барона из XVIII века Шарла Монтескјеа („О духу закона“).
- Устав САД садржи и демократске и недемократске елементе.
- Циљ поделе власти је да се не дозволи да једна власт доминира над другом.
- Монтескје говори о трима властима, законодавној, извршној и судској.
- Заправо постоји и бирачка власт.

- Устав САД није на становишту чисте демократије.
- Писци Устава говоре да је демократија нешто рђаво јер политички живот води диктатури маса.
- Они су се залагали за репрезентативни принцип, што значи да не влада народ већ представници народа.
- При том, не постоји минимум оних који ће да бирају парламент као репрезентативни орган (теоријски гледано, они који су кандидовани за народно представништво могли би да изађу сами на изборе и да изаберу сами себе).
- Систем би престао да функционише када нико не би изашао на изборе.

- Писци Устава плашили су се тираније сваке појединачне власти.
- Зато је, као одбрана од тираније, уведен принцип поделе власти.
- Устав САД предвиђа поделу власти између Конгреса, као народног представништва, односно представништва држава у савезу, Председника САД и судске власти.

Конгрес

- Конгрес у свом саставу има два дома.
- Први дом је народно представништво које се зове Дом представника.
- Њега бирају сви грађани САД без обзира на то у којој се држави налазе.
- Други дом је представништво држава у савезу и он се назива Сенат.
- Некад су Сенат бирала представничка тела држава, а сада сенаторе бира непосредно народ.
- Без обзира на разлику у величини америчких држава, свака од њих бира два сенатора.

- У погледу доношења закона и одлучивања о одговорности председника, Дом представника и Сенат су равноправни.
- Међутим, у погледу неких других питања Сенат има већу власт.
- Сенат ратификује међународне уговоре које је закључио Председник САД и даје сагласност на именоване највиших државних службеника од стране Председника.
- Дакле, Сенат има и одређене ингеренције у погледу председничке власти.

Председник САД

- Његова главна функција је спровођење закона.
- Он има одређене ингеренције да се меша у законодавну власт тако што има право вета на изгласани предлог закона или bill, како се назива у америчкој правној терминологији.
- То је тзв. суспензивни вето, који бива отклоњен ако се двотрећинском већином у Дому представника и Сенату изгласа предлог закона.

- Председник је репрезентативни орган јер га бира народ, додуше посредно.
- Народ по државама бира изборнике или електоре, који добијају мандат да бирају председника.
- Електорски избор председника почива на правилу да свака држава има право на онолико изборника колико бира представника у Дом представника и Сенат. Рецимо, једна држава бира 6 народних представника и 2 сенатора, то значи да она има 8 електора.

- Правило је да листа која добије највише гласова у једној држави добија све гласове електора.
- Данас је цео систем избора у рукама политичких странака.
- То су две велике странке: републиканска и демократска странка.
- Изборници су било републиканци било демократе и они се заклињу председничком кандидату да ће гласати за њега.
- Дешавало се због тога да кандидат који добије изборе, који има већи број гласова изборника, има мањину гласова бирача који су гласали.

- Извршна власт у САД схвата се веома широко јер у њен домен, сем доношења појединачних аката, улази и доношење уредаба.
- Председник је врховни командант војних снага.
- Он води целокупну спољну политику САД.
- Он је првак странке која је победила на изборима.

- Он је једини савезни страначки првак.
- Странке су организоване у државама. Не постоји страначка савезна организација – она се формира једино у време избора.
- Чланови Конгреса су репрезенти странака у федералним државама и самим тим, они су упућени да се у савезним питањима везују за председника, тако да је председник САД истински вођа народа.

- Једино ограничење Председника јесте могућност да га Представнички дом оптужи за кршење закона, а да га Сенат смени.
- Услов за доношење такве одлуке је двотрећинска већина, што се врло тешко постиже.
- Председник се бира на четири године и може још једном да буде биран.

Врховни суд

- Има веома важну улогу – контролу уставности закона и других правних аката – може да поништи сваки неуставни закон.
- У свом саставу има укупно девет судија, мада закон може прописати и другачији број.
- Судије се именују доживотно.
- Њих поставља Председник уз сагласност Сената.
- Доживотност именованја судија изведена је до краја, па не постоји пензија по сили закона (судије могу само на лични захтев отићи у пензију).
- Оваквим правилима афирмише се принцип судијске самосталности.

Службеници

- Напокон, у поретку САД постоји велики број државних службеника.
- Првобитно, све службенике савеза постављао је Председник САД.
- У 19. веку (период од 1829. до 1883. године) постојао је „систем плена“ (spoils system), по коме је председник који је победио на изборима могао из савезне управе да удаљи све службенике и њихова места попуни својим људима.
- Систем плена, односно систем ротације, како се још назива, везује се за америчког председника, Ендрју Џексона, који је истакао да службенички послови нису такве природе да их не може обављати сваки грађанин.

- Председник је из службе отпуштао службенике које је затекао и у службу доводио своје људе.
- С друге стране, нови службеници морали су да из својих плата плаћају својеврстан страначки порез ради подмиривања дугова које је странка направила за време изборне кампање.
- Овакав систем за последицу је имао да су САД имале најгори службенички систем на свету.
- Корупција је била немерљива.
- Службеници су се више бавили политиком него управом.

- Тај систем потрајао је до краја деветнаестог века.
- Наиме, један незадовољник, претедент на чиновничко место, убио је 1881. године председника Гарфилда, па је из страха да би политичари могли да постану честе жртве атентата донесен закон који је увео страначку неутрализацију јавних службеника.
- Данас Председник САД именује само највише државне службенике.
- Сви остали су професионалци чији се пријем врши на основу конкурса, заснованог на конкуренцији знања.

- За разлику од низа савезних држава, органи власти у саставним државама САД немају никакве везе са стварањем и применом савезног права.
- Зато савезне законе и друге прописе извршавају искључиво савезни органи, чиме се избегава сукоб надлежности.
- Међутим, уколико је то потребно, органи федералних јединица дужни су да пружају правну помоћ савезним органима.